

·reciti·

AZ Irodalomtudományi Intézet tartalomszolgáltató portálja

Móré Tünde írása

április 4th, 2024 [§ 0 comments](#)

recenzió

MERCS István, szerk. *Mindenütt felyül az ég: Gyász, temetések és újratemetések a magyar kultusz- és irodalomtörténetben.* Modus Hodiernus 12. Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 2022.

A tizenkilenc tanulmányt tartalmazó, Szilágyi Márton előszavával megjelent kötet egy 2016-ban rendezett művelődéstörténeti konferencia anyagát teszi közzé, amelynek apropóját Vay Ádám kuruc generális újratemetésének 110. évfordulója adta. A Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület egy korábbi konferenciája szintén a Rákóczi-szabadságharchoz kapcsolódott, amely a *Kuruc(kodó) irodalom* címet kapta és a szatmári béke 300. évfordulójára emlékezett.

A tanulmányok változatos módszertannal és érdeklődéssel közelítenek témájukhoz, ennek megfelelően a gyűjtemény kissé szerteágazó hatást kelt az olvasóban. A szerkesztő az írások témájának kronologikus rendjét vette figyelembe, ezáltal egy hosszmetseti képet adva arról, hogy milyen kutatási problémák foglalkoztathatják a témával foglalkozó szakembereket az Árpád-kortól kezdve egészen a közelmúltig. A sokszínűség a gyűjtemény legfőbb jellemzője, az esettanulmányokat ugyanis nem rendezték tematikus blokkokba, egyetlen szorosabban összetartozó egység fedezhető fel: a tudományos tanácskozás apropóját adó évfordulóhoz kapcsolódva a Rákóczi-szabadságharc szereplőit négy szöveg is tárgyalja (Mészáros Kálmán, Bene János, Várkonyi Gábor és Végh Balázs írásai).

A kötet alcíme jelzi, hogy nem kizárólag a temetési szertartások, vagy a megemlékezések állnak a szerzők érdeklődési horizontjában. Az újratemetések és azok háttere mellett olyan témák is megjelennek, mint például a halálhoz kapcsolódó szövegek értelmezése, a halál-versek, az elhunyt kultusza és egyéb kultusztörténeti kérdések vizsgálata, de temetésekről szóló beszámolók is olvashatók a kötetben. Szilágyi

Márton – aki egyben a kötet lektora is volt – előszava úgy fogalmaz, hogy „ami a kötet témája, az inkább hívószó: a halálhoz való viszony tágabb környezete, a temetések és újratemetések világa ebben a keretben inkább lehetőséget adott különböző szemléletű megközelítések párhuzamos felmutatására”. Írása mellett, hogy áttekinti a kötet tanulmányait és elhelyezi őket a kurrens kutatások között, azokat a megközelítéseket is említi, amelyeket a szerzők nem érvényesítettek, vagy csak érintőlegesen foglalkoztak velük, mint például a kulturális antropológia, vagy az emlékezethely-kutatás.

A tanulmánygyűjtemény a felhasznált források vonatkozásában is változatos képet mutat. A (nyomtatott és kéziratos) szövegalapú megközelítések mellett az emlékezet formálásának és megőrzésének más anyagi és eszmei csatornáit is tematizálódnak. Ide sorolhatóak az eredeti temetkezési hely azonosítására tett kísérletek, amelyek arra törekednek, hogy a performatív emlékezetet hitelesítsék azzal, hogy a megemlékezést egy igazolt sírhelyhez kössék. Mészáros Kálmán írása ezt a folyamatot követi végig, amikor a Gottfried Lehmann kapitány sírjával kapcsolatos azonosítási kísérleteknek jár utána. A probléma másik aspektusát Hermann Róbert mutatja meg, aki a magyar nemzeti hagyományban fontos helyet elfoglaló aradi vértanúk temetési szertartását és az ezek körüli kérdéseket ismerteti. A tanulmány egyrészt az összes aradi vértanút megemlíti, nemcsak a jól ismert tizenhárom nevet, másrészt pedig a korabeli emlékezet sajátosságait is megmutatja, amikor rávilágít, hogy a 19. század második felében közel sem volt magától értetődő a nyughely azonosításának igénye.

Az elemzések sikeresen vonják be az emlékezet formálásának egyéb tereit is, így a szobrok, emlékművek vizsgálata mellett az a probléma is megjelenik, hogy az emlékezésre méltó helyszínek kiválasztását milyen tényezők alakítják. Tverdota György a József Attila-kultusz alakulását vizsgálja, elsősorban az 1942-es újratemetésre és annak kontextusára összpontosítva, míg Petőfi Sándor példáján keresztül Margócsy István a különböző legendák érvényességét és kultuszteremtő szerepét emeli ki.

A szerzők egy része temetési szertartásokról közöl beszámolót, amely egykoron olykor szövevényes eseménysorrá is bővíthetett. A téma feldolgozását három megközelítés jellemzi: egyrészt a rendelkezésünkre álló korabeli források feldolgozása és közlése (Németh Péter, Bene János), másrészt megjelenik a nemzeti hagyomány értelmezése (Hermann Róbert), harmadrészt nem maradnak el azok az írások sem, amelyek részletekbe menően tárják fel és összegzik egy-egy személy végső búcsúztatásának vonatkozásait. Utóbbihoz tartozik Szentmártoni Szabó Géza és Jankovics József egy-egy tanulmánya, előbbi Balassi Bálint, utóbbi pedig Báthory Gábor temetéseiről adott részletes, nagyívű áttekintést.

A temetési szertartásoktól igen nehéz elválasztani az újratemetések kérdését, a jelenség maga is számos izgalmas problémát vet fel. Miért kerülhet ezekre sor? Hány újratemetése lehet valakinek? Hogyan és miért beszélhetünk ikonikus, kultuszteremtő újratemetésről? Ezekre a kérdésekre keresik a választ Mészáros Kálmán és Várkonyi Gábor kora újkori példákat vizsgáló írásai, míg Tverdota György és O. Réti Zsófia a 20. századba kalauzolják az olvasót, az egymással versengő emlékhelyeket, illetve ehhez kapcsolódó narratívákat elemelve. A temetés, újratemetés hívószavakra összegyűjtött tanulmányok nemcsak a forráshasználat változását mutatják be, hanem arra is reflektálnak, hogyan módosult a halottakhoz kapcsolódó emlékezés módja. A kora újkori emlékezet szövegközpontúsága a 19. század végétől kezdődően mozdult el a temetés helyén lerótt tisztelet, valamint az eredeti temetkezési hely azonosításának kérdése felé. Az újratemetéseket vizsgáló írásokból kiderül, hogy ezek jellegzetesen a 20. századhoz kapcsolódnak, amikor az azonosítható, látogatható, a kegyeleti cselekmény részévé tehető sírhely olyannyira fontos lett, hogy Nagy Imre újratemetése 1989-ben a modern magyar gondolkodás és politikai önmeghatározás egyik sarokköve lett. A temetetlen holt kérdését Kőszeghy Péter tanulmánya járja körbe, amikor olyan személyek sorsát tárgyalja, akiknél éppen az beszédes, hogy nem tudunk a temetkezési helyéről, vagy nem is volt temetése – ezzel kiegészítve a halálesetekhez, azok reprezentálásához kapcsolódó kutatásokat.

Az emlékezet formálása, az emlékezés már a temetési szertartással elkezdődik, azonban a kötet írásainak az egyik központi kérdése éppen az, hogy sikerül-e hosszútávú emlékezetet, maradandó narratívát formálni az elhunyt alakjáról és életéről. Az utóélethez, emlékeztetertemtéshez kapcsolódó szövegeket, paratextusokat elemző írások közé tartozik Bene Sándor, Vadai István, Végh Balázs, Gerliczki András, Merics István és Jánosi Zoltán munkája. Az egy-egy szöveget középpontba állító megközelítések mellett olyan tanulmányok is szerepelnek a kötetben, amelyek egy életművön belül, vagy egy konkrét temetéshez kapcsolódó szövegeket, kiadványokat értelmeznek. A kultusz és az emlékezetpolitika vidékére kalauzolják az olvasót Margócsy István, Kónya Péter és Nagy Balázs írásai, amelyek a Petőfi-kultusz szinte kötelező szerepeltetése mellett

izgalmas tanulságokat fogalmaznak meg a Bessenyei György, illetve az eperjesi véstörvényszék emlékezetével kapcsolatban.

Ahogy a temetési kultusz megváltozik a 19–20. század fordulóján, úgy a halotti szövegek szerepe és értelmezési kerete is módosul. Ekkor fejeződik be az a folyamat, melynek során a szertartás részeként elhangzó, vagy megjelenő alkalmi szövegek, mint például a temetési prédikáció, szónoklat, búcsúztató szöveg vagy vers kilép az irodalom értelmezési keretéből. Jánosi Zoltán tanulmánya a nemzethalál-versek elemzésével mutat rá arra a változásra, ahogyan a konkrét eseményből a 20. századi irodalomban feldolgozandó téma lett, az alkalmi szövegek pedig a kultusztörténet érdeklődési körébe kerültek.

A kötetben egymás mellett szerepelnek a rövidebb terjedelmű forrásismertetések, amelyek pusztán adatközlésként hatnak, illetve a terjedelmes, részletes elemzések, amelyek számos kontextust mutatnak meg az olvasó számára. A tanulmányok ezen két típusa kiegészíti egymást, így a *Mindenütt felyül az ég...* egy örökzöld kutatási téma köré gyűjtött szövegei arra sarkallhatják az olvasót, hogy lezártak vélt kérdéseket, problémákat gondoljon újra. Végezetül arról a szomorú tényről is érdemes megemlékezni a kötettel kapcsolatban, hogy a konferencia és a megjelenés között eltelt idő alatt Vadai István (1960–2018) és Jankovics József (1949–2021) írásai posztumusz megjelenések lettek, így az itt olvasható szövegek két kivételes tudós életmű utolsó darabjai közé tartoznak.

Summary

The volume contains the proceedings of a conference held in 2016, comprising 19 case studies that centre on funerals, death rites, and reburials. The authors examine historical events in Hungary from the time of the Árpád dynasty to the late twentieth century. They concentrate on recently discovered primary sources related to funeral rituals, literary texts connected to funerals, and topics related to the posthumous reception, especially the placement of statues and the identification of burial locations in later periods.

Tagged [emlékezet](#), [kultúratudomány](#), [tanulmánykötet](#), [temetés](#), [Vay Ádám](#)

Tartalom [+]

Vélemény, hozzászólás?

Hozzászólás küldéséhez [be kell jelentkezni](#).

- **Tünde Móri**
- *Móri Tünde írása*